

Părinții Apostolici- Martiri, mărturisitori și apologeți

1. Martiriul ca și afirmare a libertății în Hristos

Propovăduirea și proclamarea Evangheliei lui Hristos poate însemna și martiriul final, cu care se află într-o relație implicită. Misiunea Sfinților Apostoli și continuarea ei în dinamica misiunii Bisericii primare rămâne modelul eclezial, fundamental, pentru totdeauna și pentru toate timpurile: o misiune adesea marcată de martiriu, așa cum demonstrează și istoria ultimului secol și chiar începutul noului veac. Calea Bisericii în istorie s-a desfășurat prin ceea ce numește Augustin *inter consolationes Dei et persecutiones mundi*¹. Tocmai martiriul dă credibilitate mărturisitorilor credinței creștine, care nu caută slavă sau bunuri materiale, ci își dăruiesc din libertate interioară viața pentru Hristos-ul inimii. Ei manifestă istoriei și lumii tăria neînarmată și plină de jertfă iubitoare față de oameni, libertatea, curajul, atașamentul, fidelitatea și harul care îi sunt dăruite celui care crede și care-l urmează pe Hristos Domnul, până la dăruirea totală a existenței sale. Astfel, creștinii, de la începuturile creștinismului până în zilele noastre, au îndurat persecuții pentru și din cauza Evangheliei, așa cum prevestise Iisus Hristos: „Dacă M-au persecutat pe Mine, vă vor persecuta și pe voi” (Ioan 15, 20). Martirul îl urmează pe Domnul până la capăt, acceptând în mod liber să moară pentru mântuirea lumii, într-o dovadă desăvârșită de credință, fidelitate, devotament și de iubire.

Demnitatea de a fi și de a rămâne creștin, curajul sfânt și tăria neclintită pentru a înfrunta moartea martirică izvorăște din profunda unire personală cu Hristos, Mântuitorul, întrucât martiriul și vocația mucenicească nu sunt rezultatul unui efort subiectiv sau antropocentric, ci sunt răspunsul liber la o inițiativă și la o chemare a lui Dumnezeu, sunt binecuvântarea și darul Său, Care-i face pe mărturisitori capabili de aș-i oferi propria viață din iubire față de Hristos și față de comunitatea bisericească din care fac parte, și astfel față de lume în dimensiunea ei *tis oikoumene*. Mucenicul este o persoană liberă, liberă față de orice fel de determinări, liberă față de constrângere, față de puterea lumii, chiar față de lume, o persoană liberă ce a depășit egoismul, care printr-o atitudine definitivă îi dăruiește lui Dumnezeu toată viața sa și printr-o faptă de dragoste desăvârșită se abandonează în brațele părintești ale Mântuitorului său, întru nădejdea Învierii. Martiri dovedesc adevărul exprimat de Augustin, că Învierea Domnului este nădejdea noastră (*Resurrectio Domini, spes nostra*). Martirul jertfește propria viață pentru a fi asociat în mod desăvârșit cu jertfa dăătoare de viață a lui Iisus Hristos pe Cruce.

Martiriul Sfântului Policarp al Smirnei, de pildă, este descris de *Actele martirice* ca o impresionantă jertfă liturgică: „Legat cu mâinile la spate, ca un miel ales dintr-o mare turmă pentru a fi sacrificat, jertfă de ardere de tot plăcută lui Dumnezeu”. Ridicându-și ochii spre cer, Policarp, în fața mulțimii, care amuțise pe neașteptate, ca și cum ar fi fost la altar pentru a celebra ultima Liturghie, a făcut această rugăciune: „Doamne Dumnezeule atotțiitorule, Tată al

¹ *De civitate Dei*, Sermon 261:1.

iubitului și slăvitului Tău slujitor Iisus Hristos, Te binecuvântează, pentru că m-ai făcut vrednic de această zi și de acest ceas, pentru a lua parte, alături de martirii Tăi, la potirul lui Hristos întru învierea sufletului și a trupului la viața cea veșnică, în nestrăciunea Duhului Sfânt. Primește-mă astăzi în prezența Ta, ca jertfă plăcută Ție, așa cum ai voit, ai revelat și împlinești acum Tu, adevăratul și atotputernicul Dumnezeu. Amin”².

Credința creștină înseamnă prezență: urmarea pașilor lui Hristos cel Răstignit. Crucea este izvor de viață creștină, nu este un simbol particular de devoțiune, nu este un semn distinctiv de apartenență la vreun grup oarecare în interiorul societății, ci ea ne vorbește despre nădejdea ce depășește neputințele lumii noastre căzute. Crucea este o proclamare a iubirii ce ne vorbește despre biruința binelui în lume, ce ne arată un Dumnezeu Care îi ridică pe cei smeriți, Care dă curaj celor slabi, Care face să fie înlăturate diviziunile, iar ura să fie învinsă de iubire. Mărturisirea credinței creștine este mărturisirea lui Hristos răstignit, existența autentică a creștinului fiind cea sub Cruce, sub imperativul dăruirii ultime, a jertfei totale. Limbajul iubirii este limbajul dăruirii sau al jertfei. Dăruirea de sine este argumentul celei mai puternice iubirii. Cea mai mare iubire, iubirea desăvârșită, își găsește argumentul în dăruirea vieții. Mucenicul se încredințează liber lui Iisus Hristos cel Răstignit și Înviat, iar astfel el se plasează veșnic pe sine în acel „astăzi” etern al lui Dumnezeu, în paradis, pentru că paradisul este acesta: a fi cu Iisus, a fi cu Dumnezeu. Pe când Policarp era încă tânăr episcop, sfântul Ignatie Teoforul îi scrisese: „Fii tare cum este nicovala sub lovituri”³. El însuși i-a îndemnat pe filipeni: „Să rămânem tari în nădejdea noastră și atașați de chezașul dreptății noastre, Iisus Hristos... El a suferit pentru noi, pentru ca și noi să trăim în El. Trebuie deci să-i imităm *răbdarea* (puterea sa de a suferi)... Cel care ne-a lăsat ca și model persoana Sa”⁴.

Simpla supraviețuire biologică (Cf. Filip. 2, 24) nu este prima valoare pentru un martir. Prima valoare pentru el este să realizeze chemarea sa de a fi creștin și să desăvârșească vocația sa, aceea de a slujii Evanghelia lui Hristos. Într-un cuvânt, mucenicia este o faptă unică de dăruire liberă și eliberatoare, demnă și iubitoare ca răspuns la iubirea fără margini a lui Dumnezeu. Iubirea este firul de aur, care leagă viața martiriului de Dumnezeu, astfel încât inima sa este cuprinsă de iubirea lui Dumnezeu, care devine singura călăuză, unica rațiune de a fi. Iubirea dumnezeiască este cea care dă viață.

Mucenicia este apoi o faptă ce presupune afirmarea unei libertăți în Hristos. În schimb, o libertate cumpărată cu renunțarea la calea către Dumnezeu nu ar mai fi libertate în adevăratul sens al cuvântului. Omul de astăzi vrea un singur lucru, să fie liber; nu vrea nimic altceva. Dar această autonomie de sine, îngustă și relativizantă, este la o analiză profundă o minciună, o minciună ontologică, pentru că omul nu există de la sine însuși și pentru sine însuși; dar este și o minciună ideologică și practică, pentru că colaborarea, împărtășirea libertății autentice este vitală și necesară. Și dacă Dumnezeu nu există, dacă Dumnezeu nu este o instanță accesibilă omului,

² Musurillo, Herbert, *The Acts of the Christian Martyrs* (London: Clarendon Press, 1972), pp. 74-77.

³ Sf. Ignatie Teoforul, *Epistola către Policarp*, 3, 1.

⁴ Sf. Policarp al Smirnei, *Epistola către Filipeni*, 8, 12.

rămâne ca și supremă instanță numai consensul majorității umane. Nimic nu afirmă libertatea umană mai mult decât căutarea binelui și a adevărului lui Dumnezeu, solicitând-o la o atare adeziune încât să implice aspectele fundamentale ale vieții umane. Acesta este în mod deosebit cazul adevărului mântuitor, care nu este numai obiect al reflecției, ci și un fapt holistic care cuprinde întreaga persoană – minte, voință, sentimente, atitudini, fapte – atunci când ea aderă la Iisus Hristos. Împărăția lui Dumnezeu se fundamentează numai pe adeziunea liberă a iubirii, o iubire care, la rândul ei, răspunde la iubirea lui Iisus Hristos, care S-a dăruit pentru toți, o iubire universală. În această căutare a binelui și a adevărului este deja în lucrare Duhul Sfânt care transformă și afirmă libertatea umană, care deschide și dispune sufletele la primirea adevărului evanghelic mântuitor⁵. Datorită Duhului Sfânt, experiența celui Înviat poate fi trăită continuu, întrucât este transmisă și actualizată în credință, în cultul liturgic și în comuniunea poporului lui Dumnezeu pelerin în timp.

Calea martirilor constă în nu-ul lor concret spus falsei libertăți, în nu-ul lor spus nedreptății: respingând participarea la necredințe, au refuzat să se plece în fața falsității, în fața adorării persoanelor umane și a puterii lor, și, în acest mod, au înălțat puterea credinței lui Hristos și a iubirii de adevăr. Sf. Iustin martirul și filosoful, și cu el ceilalți apologeți, au inițiat luarea de poziție clară a credinței creștine în Dumnezeu filozofilor împotriva falșilor zei ai religiei păgâne. Era, de fapt, alegerea pentru *adevărul* ființei împotriva mitului deprinderii sau *obișnuinței*, promovat de mentalul păgân al vremii. Câteva decenii după Sf. Iustin, Tertulian a definit aceeași alegere personală a creștinilor printr-o propoziție concisă și încă pertinentă: “*Dominus noster Christus veritatem se, non consuetudinem, cognominavit* – Hristos a afirmat că este adevărul, nu obișnuința”⁶. De remarcat că termenul *obișnuință* folosit aici de Tertulian pentru a indica religia păgână, poate fi tradus în limbile moderne prin expresiile „moda vremii”, „moda timpului”. Într-un timp ca al nostru, în care spiritul post-modern este definit de relativismul valorilor și al credințelor acesta este o lecție ce nu trebuie uitată.

Credința martirilor este nădejde: certitudinea că are un viitor mare în Dumnezeu. Când Dumnezeu devine mare pentru martir, acesta nu devine mic: devine mai mare și martirul, iar lumea se umple de lumină, bucurie și nădejde. Mucenicul îl află veșnic pe Dumnezeu, dobândind astfel orice lucru, iar cine Îl pierde pe Dumnezeu, pierde orice lucru. Hristos este pentru mucenici medicamentul universal și finalul a toate cele ce sunt: Hristos înainte de toate, Hristos în centrul inimii, în centrul istoriei și al universului.

2. Martiriul, formă de iubire desăvârșită față de Hristos

Martiriul se întemeiază pe moartea lui Iisus Hristos, pe jertfa Sa desăvârșită de iubire, care a avut loc pe Cruce pentru ca noi să putem avea viața din belșug (cf. Ioan 10,10). Hristos ne arată calea aspre iubire, ni-l arată pe Dumnezeu, ne spune cine este Dumnezeu. Dumnezeu este iubire și se cunoaște prin iubire întrupată, răstignită. Slujitorul suferind despre care vorbește profetul Isaia (cf. Is. 50,4-7), ne invită să-i urmăm exemplul de credință, ca și în noi să apară

⁵ Duhul Sfânt creează afinitate și apropie inimile de adevăr, ajutând cunoașterea umană să crească în înțelepciune și în abandonarea încrezătoare în adevăr și să-și afirme astfel autentică libertate harică a Evangheliei.

⁶ *Virginibus velandi* 1,1.

chipul lui Mesia, Fiul omului credincios purtător de mântuire. În cele din urmă, Crucea este expresia a ceea ce înseamnă iubirea : numai cel care se pierde pe sine însuși, se găsește. El îi îndeamnă pe ucenicii Săi, pe fiecare dintre noi, să-și asume permanent propria cruce și să-L urmeze pe calea iubirii desăvârșite față de Dumnezeu Tatăl și față de omenire: «cine nu-și ia crucea și nu mă urmează – ne spune El – nu este vrednic de mine. Cine își iubește viața, o va pierde, iar cine își va pierde viața pentru mine, o va afla» (Mat. 10,38-39). Este logica bobului de grâu care moare pentru a încolți și a aduce viață în mod desăvârșit (cf. Ioan 12,24). Hristos în persoană este bobul de grâu dumnezeiesc, care se lasă căzut pe pământ, care se lasă frânt, sfărmat în moarte și îngropat și, în acest mod, se deschide, intrupe și aduce sămânță înfinită, de viață făcătoare, ce curpinde întreaga umanitate. Doar sacrificiul, doar dăruirea nasc viață, iar aceasta nu trebuie făcută cu măsură, ci până la capăt. De fapt, Paștile este sărbătoarea Aceluia care dă totul, nu a unui Dumnezeu de departe sau abstract. Martirul îl urmează pe Domnul în această logică a bobului de grâu, acceptând să se jertfească din iubire și pentru iubire, acceptând să moară pentru mântuirea sa și a celorlalți, într-o mărturie desăvârșită de credință, nădejde și de iubire.

Cea mai cunoscută lucrare a lui Tertulian este *Apologetica*, în care scriitorul african denunță comportamentul nedrept al autorităților politice față de Biserică; explică și apără învățăturile și practicile creștinilor; specifică diferențele dintre noua religie și principalele curente filosofice ale timpului; arată lucrarea și biruința Duhului, care opune violenței persecutorilor sângele, suferința, răbdarea și nădejdea martirilor: „Oricât de rafinată ar fi – scrie Tertulian – cruzimea voastră nu folosește la nimic: ba chiar, pentru comunitatea noastră, ea este o invitație. La orice lovitură de sabie a voastră devenim mai numeroși: sângele creștinilor este o sămânță roditoare! (*semen est sanguis christianorum!*)”⁷. Martiriul, suferința și răbdarea pentru adevăr, este biruință în cele din urmă, mult mai eficiente decât cruzimea și violența oricăror regimuri anticreștine și totalitare. Însă Tertulian, ca orice bun apologet, atrage atenția în același timp asupra datoriei și modului de a comunica autentic esența creștinismului. Pentru a realiza aceasta el adoptă metoda speculativă pentru a arăta fundamentele raționale ale dogmei creștine. Le aprofundează în manieră sistematică, folosind termeni antinomici, și chiar apofatici, începând de la descrierea „Dumnezeului creștinilor”: „Cel la care noi ne închinăm este un Dumnezeu unic”. Și continuă, folosind antitezele și paradoxurile specifice limbajului său: „El este invizibil, chiar dacă se vede; insesizabil, chiar dacă este prezent prin har; de neconceput, chiar dacă simțurile umane îl pot concepe; de aceea este adevărat și mare!”⁸.

Încă o dată, de unde se naște tăria și curajul sfânt pentru a înfrunta suferința și martiriul? Din relația de comuniune cu Hristos, deoarece martiriul și darul de a fi martir nu sunt efectul unui reușite individuale, ci sunt răspunsul la o lucrare și la o chemare tainică a lui Dumnezeu. Tăria de a suporta suferința sunt un dar dumnezeiesc, care-i face capabili pe martiri de jertfa ultimă, oferindu-și viața din iubire față de Hristos, în nădejdea învierii cu Hristos. Martiriul este un act sinergic dintre Dumnezeu și om. Dacă citim viețile martirilor rămânem impresionați de seninătatea, tăria și curajul în înfruntarea suferinței, durerii și morții: harul lui Dumnezeu se manifestă și prisosește pe deplin în slăbiciunea umană, recunoscută, în smerenia asumată a celui care se încrede numai în Dumnezeu și-și pune propria nădejde mântuitoare numai în Dumnezeu (cf. 2Cor. 12,9).

Nici un părinte al Bisericii nu a exprimat cu intensitatea lui Ignatie Teoforul dorința arzătoare după *unirea* cu Hristos prin martiriul și după *viața* în El. De fapt, în gândirea lui Ignatie

⁷ *Apologeticum* 50,13

⁸ *Ibidem*,17,1-2.

Teoforul se întrepătrund două “curente” spirituale: acela al lui Pavel, orientat întru totul spre unirea cu Hristos, spre acel dat luminos, paulin, a fi cu Hristos, și cel al lui Ioan evanghelistul, concentrat asupra realismului vieții în El. La rândul lor, aceste date ale teologiei și spiritualității biblice, vii în gândirea lui Ignatie, se întrepătrund cu elemente ca acelea ale asemănării lui Hristos, Cel răstignit și înviat, de mai multe ori proclamat de Ignatie drept „Dumnezeul meu” sau „al nostru”. Astfel Ignatie îi imploră pe creștinii din Roma să nu împiedice martiriul său, pentru că este nerăbdător să se „unească cu Iisus Hristos”. Și explică „Este *frumos* pentru mine să mor, mergând spre Iisus Hristos, mai degrabă decât să domnesc pe tot pământul. Îl caut pe El, Care a murit pentru mine, îl vreau pe El, Care a înviat pentru noi... Lăsați-mă să fiu asemenea Pătimirii Dumnezeului meu!”⁹. Se poate observa, în aceste expresii arzătoare de iubire, deosebitul „realism” hristologic tipic Bisericii din Antiohia, atent mai ales la întruparea Fiului lui Dumnezeu și la adevărata și concreta Sa umanitate: Iisus Hristos, scrie Ignatie celor din Smirna, „este *cu adevărat* din neamul lui David”, „*cu adevărat* S-a născut dintr-o fecioară”. „*Cu adevărat* a fost răstignit pentru noi”¹⁰. Năzuința irezistibilă a lui Ignatie spre unirea cu Hristos pune bazele unei adevărate și proprii „mistice a comuniunii”. El însuși se definește „un om căruia i-a fost încredințată datoria unității (comuniunii)”¹¹. Pentru Ignatie Teoforul unitatea sau comuniunea este înainte de toate o însușire a lui Dumnezeu, Care, existând în trei Persoane, este Unul în comuniune desăvârșită. El repetă adesea că Dumnezeu este comuniune și că doar în Dumnezeu ea se găsește în starea curată și autentică. Comuniunea ce trebuie realizată pe acest pământ de către creștini nu este altceva decât o reflectare a modelului sau arhetipului divin.

Martiriul este fără noimă și fără o rațiune finală, creștină, dacă este lipsit de esențiala raportare la persoana lui Iisus Hristos și la Evanghelia Sa. Clement Alexandrinul ne oferă indicii foarte prețioase în acest sens. În lucrarea sa, *Stromata*, Clement răspunde simultan atât gnosticilor(care dezaprobau cinic martiriul cu prețul vieții, susținând că nu există decât o singură și unică formă de martiriu veritabil, și anume, „cunoașterea/gnoza adevăratului Dumnezeu”, cu alte cuvinte „mărturia interioară”), cât și falșilor martiri (care printr-o atitudine irațională se predau singuri autorităților provocându-și moartea). Clement Alexandrinul descrie : „Să nu provocăm persecuția, să nu fim noi cauza persecuției noastre și nici complici ai persecutorului și călăului. Într-un anume fel Domnul ne poruncește să ocolim persecuția, iar cel care nu ascultă de această poruncă este un îndrăzneț, un om care se aruncă singur în primejdie. Dacă cel care omoară un om al lui Dumnezeu păcătuiește față de Dumnezeu, atunci cel care se duce singur înaintea tribunalului s-a pus pe sine însuși în slujba ucigașului”¹².

Pentru gânditorul alexandrin, martiriul autentic înseamnă un act sublim, desăvârșit, care se identifică cu iubirea de Dumnezeu : „Cel drept nu va pune pe seama destinului menirea vieții sale, ci în sine însuși, de a putea fi fericit și de a fi prietenul fericit și împărătesc al lui Dumnezeu. Chiar dacă vin peste el asupra, prigoană, confiscarea averilor și, pe lângă toate acestea, moartea, niciodată nu i se va putea lua libertatea și dragostea lui foarte puternică de Dumnezeu, care „pe toate le îndură și pe toate le rabdă (1Cor. 4,16). [...] Așadar, prima treaptă a mântuirii este învățătura unită cu frica, datorită căreia ne abținem de la orice nedreptate; a doua treaptă este nădejdea, datorită căreia dorim cele ce sunt foarte bune; iar dragostea este cea care desăvârșește”¹³. Martiriul este expresia concretă, palpabilă a iubirii credinciosului față de

⁹ *Scrisoarea către Romani* 5-6.

¹⁰ *Ibidem*, 1,1.

¹¹ *Scrisoarea către cei din Filadelfia*, 8,1.

¹² *Stromata*, IV,10,76.

¹³ *Stromata*, IV, 7,53.

Dumnezeu iubirii. Nu există martiriu fără iubire, pentru că martiriul, ca o mărturisire supremă, prin jertfa propriei vieți, botez al sângelui, este rezultatul și manifestarea iubirii. Iubirea omului față de Dumnezeu, provine ea însăși din iubirea lui Dumnezeu față de om. Martiriul este iubire de Hristos, ce creează iubire, este extinderea iubirii lui Hristos în martir.

Clement Alexandrinul face distincția între mărturisirea lui Hristos prin cuvinte, pe care o numește „mărturisire parțială”, și cea prin fapte, pe care o numește „completă”. Martirii din fața tribunalelor îl mărturisesc cu vocea pe Hristos, dar mărturisirea lor totală, cea mai importantă, este aceea a faptelor, care se face în numele iubirii și se înrădăcinează în iubire. „Toți cei care în timpul vieții lor au mărturisit cu fapta, iar la tribunale cu cuvântul, și așteaptă împlinirea nădejdei, iar frica nu-i face să dea înapoi, sunt mai buni decât cei care dau mărturie de credința lor numai cu gura. Dar dacă cineva depășește totul și se urcă până la iubire, acela este cu adevărat martir fericit și autentic; căci prin iubirea lui Dumnezeu a mărturisit în chip desăvârșit¹⁴.”

Cu certitudine, nu suntem chemați toți la martiriu, însă niciunul dintre noi nu este exclus de la chemarea la sfințenie, pe care ne-o face Dumnezeu tuturor. O viață creștină autentică implică luarea și asumarea crucii în fiecare zi, în fiecare moment. Toți, mai ales în timpul nostru în care par să prevaleze egoismul și individualismul, trebuie să ne asumăm ca primă și fundamentală angajare aceea de a crește în fiecare zi într-o iubire mai mare față de Dumnezeu și față semenii, pentru a transforma viața noastră și a transforma astfel și lumea din jurul nostru. Prin mijlocirea sfinților și a martirilor să-i cerem Domnului să înflăcăreze inima noastră pentru a fi capabili să iubim așa cum El iubește pe fiecare dintre noi: cu o iubire răstignită.

¹⁴ *Ibidem.*